

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Epistola Lvtheriana Ad Leonem Decimvm Svmvm Pontificem

Luther, Martin

[Wittenberg], 1521

VD16 L 4633

Mar. Lvtheri Tractatvs De Libertate Christiana.

urn:nbn:de:hbz:466:1-33349

MAR. LVTHERI TRACTATVS
DE LIBERTATE
CHRISTIANA.

ACILIS res multis est uisa, Christiana fides, quā & nō pauci inter uirtutes ceu so-
cias numerant, quod faciunt, quia nullo
experimento eā probauerunt, nec quantā
sit uirtutis unquam gustauerunt, cum fieri
non possit, ut bene de ea scribat, aut recte
scripta bene intelligat, qui non spiritum

Fides tribula-
tionibus disci-
tur.

eiusdem, urgentibus tribulationibus, aliquando gustarit. Qui
autem uel paululum gustauit, non potest unquā satis de eadē
scribere, dicere, cogitare, audire, fons enim uiuus est saliens in
uitam aeternam, ut Christus Iohan. iiii. appellat. Ego autem
quanquā de abundantia non glorier, sciamq; quā sit mihi curta
sappelle, spero tamen nōnullā guttam fidei, magnis & uariis
agitatū tentationibus me consecutū, posseq; si nō elegantius,
certe solidius de ea dicere, quam literales illi & subtiles nimio
disputatores haecenus discernuerunt, sua ipsorū nō intelligentes.
Quo autē faciliorem uiam rudibus (nā iis solis seruo) aperīā,
duo haec themata praemitto de libertate & seruitute spiritus.

Themata:

Christianus homo, omniū dñs est liberrimus, nulli subiectus.
Christianus homo, oim seru⁹ est officiosissimus, oib⁹ subiectus.

Hæc quanquā pugnare uideant, tamen ubi cōuenire inuenta
fuerint, pulchre facient ad institutū nostrū. Sunt. n. ipsius Pauli
utraq; dicentis. i. Cor. xii. Cū liber essem, omniū me seruū feci.
Ro. xiii. Nemini qequā debeatis, nisi ut inuicē diligatis. Amor
uero natura sua officiosus est, & obsequens ei quod amat, sic &
Christus, quanq; oim dñs, factus tū ex muliere, factus est suble-
ge, simul liber & seruus, simul in forma dei, & in forma serui.

Altiore & crassiore petamus ista principio. Homo. n. duplici
cōstat natura, spiritali & corporali: Iuxta spiritalē, quā dicūt
animā, uocat spiritalis, interior, nouus hō: iuxta corporale,

B ii

quam carnem dicant, uocatur carnalis, exterior uetus homo, de quo Apostolus. ii. Cor. iiii. Licet is qui foris est, noster homo corruptatur, tamen is qui intus est, renouatur de die in diem. Hæc diuersitas facit, ut in scripturis, pugnantia de eodem homine dicantur, cū & ipsi duo homines in eodem homine sibi pugnent, dum caro concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem. Gal. v.

Libertas
Christiana in
quibus nō cō
sistat.

Primum autem, interiorem hominem apprehendimus, uisuri, qua nam ratione, iustus, liber, uereq; Christianus, hoc est, spiritualis, nouus, interior homo, fiat. Et constat, nullā proterus rerum externarum, quocunq; censeantur nomine, aliquid habere momenti ad iusticiam aut libertatem. Christianā, sicut nec ad iniusticiā, aut seruitutem parandam, quod inductione facili persuadetur. Quid enim prodesse queat animæ, si corpus bene habeat, liberū & uiuax sit, edat, bibat, agatq; ut liberet, cum iis rebus floreat etiam impiissimi omnium scelerum senis? Rursus, quid obfuerit animæ, mala ualetudo, aut captiuitas, aut fames, aut sitis, aut quod uis incommodum externū, cum iis rebus uexentur, etiam piissimi, puraq; conscientia liberissimi? Neutra harū rerum pertingit ad animæ, siue libertatē, siue seruitutem. Ita nihil profuerit, si corpus sacris uestibus, more factorum ornatur, aut locis sacris uersetur, aut officiis sacris occupet, aut oret, ieiunet, abstineat certis cibis, & faciat opus quodcunq; per corpus & in corpore fieri potest. Longe alia re opus erit ad iusticiam & libertatē animæ, cū ea quæ dicta sunt, geri possint a quouis impio, nec iis studiis alii quā hypocritæ euadant. Ediuerso, nihil oberit animæ, si corpus uestiat prophanis, uersetur locis prophanis, edat, bibat cōmuniter, nō oret uoce, omittatq; omnia, quæ per hypocritas superius dicta fieri poterunt.

Verbum dei
animæ neces
sarium.

Et ut omnia reiiciamus, etiā speculationes, meditationes, & quicquid per animæ studia geri potest, nihil prodest. Vna re, eaq; sola, opus est ad uitam, iusticiā, & libertatē Christianam: Ea est, sacrosanctū uerbum dei Euangelium Christi, sicut dicit Iohan. xi. Ego sum resurrectio & uita, qui credit in me, nō mor-

fiat in æternum. Item. viii. Si filius uos liberauerit, uere liberi eritis. Et Matthæi. iiii. Non in solo pane uiuit homo, sed in omni uerbo, quod procedit ab ore dei. Certum ergo habeamus ac firmiter positum: Animam posse omnibus rebus carere, excepto uerbo dei, sine quo nullis prorsus rebus est illi consultum. Habens autem uerbum, diues est, nullius egens, cum sit uerbum uitæ, ueritatis, lucis, pacis, iusticiæ, salutis, gaudii, libertatis, sapientiæ, uirtutis, gratiæ, gloriæ, & omnis boni inestimabiliter. Hoc est, quod Propheta octonario toto, & multis aliis locis tot gemitibus & uocibus suspirat & inuocat uerbum dei. Rursum, nec seuior plaga iræ dei, dum mittit famem auditus uerbi sui, ut in Amos dicit, sicut nec maior est gratia, quam si emittat uerbum suum, ut Psal. ciiii. Misit uerbum suum & sanauit eos, & eripuit eos de interitionibus eorum. Neque Christus ad aliud officium missus est, quam uerbi. Et Apostolicus Episcopalis uniuersusq; ordo clericorum, non nisi in uerbi ministerium uocatus & institutus est.

Quæres autem, Quod nam est uerbum hoc, aut qua arte utendum est eo, cum tam multa sint uerba dei? Respondeo, Apostolus Ro. i. id explicat, scilicet Euangelium dei de filio suo incarnato, passio, resuscitatio, & glorificatio per spiritum sanctificantem. Prædicasse enim Christum, hoc est, animam pauisse, iustificasse, liberasse, & salutem fecisse, si crediderit prædicationi. Fides enim sola est salutaris & efficax usus uerbi dei. Ro. x. Si confitearis ore tuo, IESVM esse dominum, & corde tuo credideris, quod deus illum suscitauit a mortuis, saluus eris. Et iterum. Finis legis Christus ad iusticiam omni credenti. Et Ro. i. Iustus ex fide sua uiuet. Neque enim uerbum dei, operibus ullis, sed sola fide suscipi & coli potest. Ideo clarum est, ut solo uerbo anima opus habet ad uitam & iusticiam, ita sola fide & nullis operibus iustificatur. Si enim alio quopiam iustificari posset, uerbo non haberet opus, ac per hoc nec fide. Verum hæc fides subsistere prorsus non potest cum operibus, hoc est, si per opera (quæcumque sint) simul iustificari præsumas, hoc enim esset in duas partes claudicare, Baal adorare, & manum osculari, quæ est iniquitas maxima, ut Iob ait.

Dauid in octonario.

Seuissima dei plaga.

Verbum dei quod sit.

Sola fides iustificat.

plaga dei

no

Episcopus ad uerbum

nota bene opus, fidendum

no
 Credenda. Ideo dum credere incipis, simul discis, omnia quae in te sunt, esse prorsus culpabilia, peccata, damnanda. Iuxta illud Ro. ii. Omnes peccauerunt & egent gloria dei. Et Ro. iii. Nō est iustus, non est, qui faciat bonum, omnes declinauerunt, simul multi- les facti sunt. Hoc enim cognito, scies Christum necessarium tibi, qui pro te passus & resuscitatus est, ut in eum credens, alius homo hac fide fieres, donatis omnibus peccatis tuis, & iustifi- cato te alienis meritis, nempe Christi solius.

no
 Nullo exter-
 no opere iusti-
 ficatur homo.

Cum ergo hac fides non nisi in homine interiore regnare possit. Sicut dicit Ro. x. Corde creditur ad iusticiam: & sola ip- sa iustificet, manifestum est, hominem interiore proflus nul- lo externo opere uel negotio posse iustificari, liberum & saluum fieri, & opera quaecunq; ad eum nihil pertinere: sicut econtra, sola impietate & incredulitate cordis, reus fit & seruus peccati damnandus, nullo externo peccato uel opere. Quare cuiuslibet Christiani, prima cura esse debet, ut posita operum opinione, solam fidem magis ac magis roboret, & per eandem crescat, in cognitione, non operum, sed Christi IESV, pro se passus & re- suscitatus (ut .i. Pe. ultimo docet) cum nullum aliud opus fa- ciat Christianum. Sic Christus Iohan. vi. cum Iudaei interroga- rent, quid facerent, ut operarentur opera dei, operum multi- tudine, qua illos uidebat turgere, repulsa, unam eis praescribit, dicens: Hoc est opus dei, ut credatis in eum, quem misit ille, hunc enim pater signauit deus.

no
 Fides thesau-
 rus incompa-
 rabilis.

Hinc recta in Christo fides, incomparabilis thesaurus est, se- cum habens uniuersam salutem, & seruans ab omni malo, si- cut Marci ult. dicit: Qui crediderit & baptizatus fuerit, salu^s erit. Qui nō crediderit, cōdemnabitur. Quē thesaurū Isaias intutus praedixit. x. Verbū abbreviatū & cōsummans faciet dñs super ter- ram: Et cōsummata abbreviato inundabit iusticiā. quasi dicat: Fi- des quae est breuis & cōsummata plenitudo legis, tāta iusticia cre- dentes replebit, ut nulla alia re ad iusticiā opus habeant. Sic & Paulus Ro. x. dicit, Corde enim credit ad iustitiam.

Quæris autem, qua ratione fiat, ut sola fides iustificet, & sine

DE LIBERTATE CHRISTIANA:

operibus, tantorū bonorū thesaurum præbeat, cū tam multa opera, cerimoniae, leges, in scripturis nobis præscripta sint. Respondeo, Ante omnia, memor esto eius, quod dictū est, so lam fidē, sine operibus iustificare, liberare & saluare, id quod clarius infra faciemus. Interim signandum, uniuersam scripturam dei, in duo partim, præcepta & promissa. Præcepta do. et quidem bona, sed nō statim fiunt, quæ docta sunt, ostendunt enim, quid facere nos oporteat, sed uirtutē faciendī nō donāt, in hoc autē sunt ordinata ut hominem sibi ipsi ostendant, per quæ suā impotentiam ad bonum cognoscat, & de suis uiribus desperet. Quia causa, & uetus testamentū uocantur & sunt. Exempli causa: Non concupisces, præceptū est, quo nos omnes esse peccatores conuincimur, cū nemo possit nō concupiscere, quicquid cōtra molitus fuerit, ut ergo, nō concupiscat & præceptū impleat, cogitur de sese desperare, & alibi ac per alium querere auxilium, quod in se non inuenit, sicut Oseea dicit: Perditio tua Israel, tantū in me auxilium tuum. Quod autem hoc uno præcepto agitur, idem omnibus agitur, æque enim sunt impossibilia nobis omnia.

Scriptura habet præcepta & promissa.

magna sunt

quæ in scriptura præcepta

Omnia præcepta nobis æque impossibilia.

Vbi uero per præcepta doctus fuerit impotentia suā, & iam anxius factus, quo studio legi satisfaciatur, cū legi satisfieri oporteat, ut ne iota quidem, aut apex prætereatur, alioquin sine ulla spe damnabitur, tum uere humiliatus & in nihilum reductus coram oculis suis, non inuenit in seipso, quo iustificet & saluus fiat. Hic altera scriptura pars adest, Promissa dei, quæ annuntiant gloriā dei, & dicunt: Si uis legē implere, nō concupiscere, sicut lex exigit: En tibi, crede in Christū, in quo promittuntur tibi, gratia, iustitia, pax, libertas, & omnia, si credis, habebis, si nō credis carebis. Nā qd' tibi impossibile est in uniuersis operibus legis, quæ multa sunt & tamē inutilia, facili cōpendio implebis per fidē: Quia deus pater, oīa in fide posuit, ut quisquis hanc habuerit omnia habeat, qui nō habuerit nihil habeat: Cōcludit. n. oīa sub incredulitate, ut omniū misereatur. Ro. xi. Sic promissa dei hoc donāt, qd' præcepta exigūt & implent, quod lex

Legi satisfacendum.

Omnia per fidē implentur.

Nota

Deus solus & præcepit & implet,

Fidei prima virtus,

iubet, ut sint omnia solius dei, tam præcepta & plenitudo eorum. Ipse solus præcipit, solus quoque implet, ideo promissa dei pertinent ad nouum testamentum, immo sunt nouum testamentum.

Cum autem hæc promissa dei, sint uerba sancta, uera, iusta, libera, pacata & uniuersa bonitate plena, fit, ut anima, quæ firma fide illis adhæret, sic eis uniat, immo penitus absorbeatur, ut non modo participet, sed saturetur & inebrietur omni uirtute eorum. Si enim tactus Christi sanabat, quanto magis hic tenerrimus in spiritu, immo absorptio uerbi, omnia quæ uerbi sunt, animæ comunicat. Hoc igitur modo anima per fidem solam, sine operibus e uerbo dei iustificatur, sanctificatur, uerificatur, pacificatur, liberatur, & omni bono repletur, uereque filia dei efficitur. sicut Iohan. i. dicit: Dedit eis potestatem filios dei fieri, iis qui credunt in nomine eius.

Ex iis facile est intellectu. Vnde fides tantum possit, & cur nulla nec omnia bona opera, eam possint æquare, quia nullum opus adherere uerbo dei, nec in anima esse potest, sola autem fides & uerbum in ea regnant, quale est uerbum, talis ab eo fit anima, ceu ferrum ignitum, candet sicut ignis, propter unionem sui & ignis, ut clarum sit homini Christiano suam fidem sufficere pro omnibus, nec operibus ei opus fore, ut iustificetur, quod si operibus non habet opus, nec lege opus habet, si lege non habet opus, certe liber est a lege, uerumque est: Iusto non est lex posita. Atque hæc est Christiana illa libertas, fides nostra, quæ facit, non ut otiosi simus, aut male uiuamus, sed, ne cuiquam opus sit lege aut operibus ad iusticiam & salutem.

Altera fidei virtus,

Summus honor,

Hæc prima fidei uirtus esto. Alteram quoque uideamus. Fidei enim & hoc officium est, ut eum cui credit, omnium piissima & summa colat opinionem, nempe quod eum ueracem & dignum habeat, cui credendum sit. Neque enim alius est honor similis ueritatis & iusticiæ opinioni, qua honoramus eum cui credimus. Quid possumus tribuere ulli maius, quam ueritatem & iusticiam & absolutam prorsus bonitatem? Ediuerso summa contumelia est, opinione mendacii & iniquitatis quenquam celebrare aut suspectum

et q. ad. respicit

q. boni p. q. ad. d. m. q. ad. m. q. ad. m. q. ad. m.

q. ad. d. m. q. ad. m.

DE LIBERTATE CHRISTIANA.

suspectum habere, quod facimus, dum non credimus ei. Sic anima dum firmiter credit promittenti deo, ueracem & iustum eum habet, qua opinione nihil potest deo præstantius tribuere: hic summus cultus dei est, dedisse ei ueritatem, iusticiam, & quicquid tribui debet ei, cui creditur. Hic paratum sese præbet, in omnes uoluntates eius, hic sanctificat nomen eius & se cum agi patitur, sicut placitum fuerit deo, quia promissis eius inherens, non dubitat eum uerum, iustum, sapientem, omnia optime facturum, dispositurum, curaturum. At nonne talis anima, hac fide sua, per omnia obedientissima deo est? Quod ergo præceptum est reliquum, quod talis obedientia nõ abunde impleuit? Quæ plenitudo plenior quã omnimoda obedientia? at hanc, non opera, sed sola fides præstat.

Contra, quæ rebellio? quæ impietas? quæ contumelia dei maior quã non credere promittenti? Quid enim aliud est, quã deum aut mendacem facere, aut dubitare ueracem esse? hoc est, sibi ueritatem tribuere, deo autem mendacium & uanitatem: in qua re, nonne deum negat & seipsum sibi Idolum in corde erigit? Quid rogo profant opera in hac impietate facta, etiã si Angelica & Apostolica forent? Recte ergo deus, non in ira aut libidine, sed in incredulitate, omnia conclusit, ne qui castis & mansuetis operibus legis fingunt se implere legem (ut sunt politica & humana uirtutes) saluos se futuros præsumãt, cum in peccato incredulitatis comprehensi, aut misericordiã quaerant, aut per iusticiam damnentur.

Vbi autem deus uidet, ueritatem sibi tribui, & fide cordis nostri se honorari tanto honore, quo ipse dignus est: Rursus & ipse nos honorat, tribuens & nobis ueritatem & iusticiam, propter hanc fidem: Fides enim facit ueritatẽ & iusticiam, reddens deo suũ, ideo rursus, reddit deus iusticiã nostrã gloriã. Verè est enim & iustum, deũ esse ueracem & iustũ, & hoc ei tribuere & confiteri, hoc est esse ueracẽ & iustum. Sic. i. Reg. v. Quicunq; honorificat me, glorificabo eum, Qui uero contemnunt me, erunt ignobiles. Sic Paulus Ro. iiii. Abrahã dicit suam fidem

C

Summa contumelia.

Diffidens

Sancti Dei est

Obedientia perfecta.

Rebellio.

Diffidens

quæ omnia i. f. deo

Honorat deus credentes in eũ

fidei

esse reputatam in iusticiam, quia per eam dedit plenissime gloria deo, & nobis eadem causa reputanda ad iusticiam, si crediderim.

Tertia fidei gratia.

Vnio ad sponsum.

Vide inestimabilia.

Duellum amoris in Christo.

Arra fidei in sponsa Christi.

Tertia fidei gratia incomparabilis est haec, quae animam copulat cum Christo, sicut sponsam cum sponso. Quo sacramento (ut Apostolus docet) Christus & anima efficiuntur una caro. Quod si una caro sunt, uerum inter eos matrimonium, immo omnium longe perfectissimum consumatur (cum humana matrimonia huius unice figurae sint tenues) Sequitur & omnia communia fieri, tam bona quam mala, ut quaecumque Christus habet, de his tanquam suis, praesumere & gloriari possit fidelis anima. Et quaecumque animae sunt, ea sibi arroget Christus, tanquam sua. Conferamus ista & uidebimus inestimabilia. Christus plenus est, gratia, uita & salute. Anima plena est peccatis, morte, & damnatione. Intercedat iam fides, & fiet, ut Christi sint peccata, mors, & infernus. Anima uero gratia, uita & salus. oportet enim eum si sponsus est, ea simul quae sponsa habet acceptare, & ea quae sua sunt, sponsae impartire, qui enim corpus suum & seipsum illi donat, quomodo non omnia sua donat? Et qui corpus sponsae accipit, quomodo non omnia quae sponsae sunt accipit? Hic iam dulcissimum spectaculum prodit non solum communionis, sed salutaris belli & uictoriae & salutis & redemptionis.

Cum enim Christus sit deus & homo, eaque persona, quae nec peccauit, nec moritur, nec damnatur, sed nec peccare, mori, damnari potest. Eiusque iusticia, uita, salus insuperabilis, aeterna, omnipotens est. Cum inquam talis persona, peccata, mortem, infernum sponsae, propter anulum fidei, sibi communia, immo propria facit, nec in his aliter se habet, quam si sua essent, ipseque peccasset, laborans, moriens, & ad infernum descendens, ut omnia superaret, peccatumque mors & infernus, eum absorbere non possent, necessario in ipso absorpta sunt, stupendo duello. Nam iusticia eius, omnium peccatis superior, uita eius, omni morte potentior, salus eius, omni inferno inuictior. Ita fit anima fidelis, per arram fidei suae in Christo sponso suo, omnibus peccatis libera, a morte secuta, & ab inferno tuta, donata aeterna iusti-

cia, uita, salute, sponsi sui Christi. Sic exhibet sibi sponsam, sine macula & ruga, gloriosam, mundans eam lauacro in uerbo uita, id est, per fidem uerbi, uita, iusticiae, & salutis. Sic sponsat eam sibi, in fide, in misericordia & miserationibus, in iusticia & iudicio. ut Osee. ii. dicit.

Quis ergo has nuptias regales satis aestimet? Quis diuitias gloriae, gratiae huius comprehendat? Vbi diues & pius hic sponsus Christus ducit uxorem hanc pauperulam, impiam, meretriculam, redimens eam ab omnibus illius malis, & ornans omnibus suis bonis. Iam enim impossibile est, ut peccata sua eam perdant, cum super Christum posita sint & in ipso absorpta, habeatq; ipsa eam iusticiam in Christo sponso suo, de qua, ut sua propria praesumat, & aduersus omnia peccata sua, contra mortem & infernum, possit cum fiducia illam opponere, & dicere: Si ego peccaui, at Christus meus non peccauit, in quem credo, cuius omnia, mea sunt, & omnia mea illius. Sicut in Canticis. Dilectus meus mihi, & ego illi. Hoc est, quod Paulus dicit. i. Corint. xv. Deo gratias, qui dedit nobis uictoriam per IESUM Christum dominum nostrum. Victoriā autem peccati & mortis, sicut illic inducit: Peccatum stimulus mortis est, uirtus uero peccati lex.

Ex his iterum intelligis, qua causa tantum tribuatur fidei, ut sola impleat legem, & sine ullis operibus, iustificet. Vides enim primum praecipuum, quod dicitur, Vnum deum coles, sola fide impleri. Si enim etiam ipse aliud non esses a planta pedis ad uerucem, quam bona opera, non tamen iustus esses, nec deum coleres, nec primum praecipuum impleres, cum deus coli non possit, nisi tribuatur ei ueritatis & uniuersae bonitatis gloria, sicut uere tribuenda est, hoc autem opera non faciunt, sed sola fides cordis. Non enim operando, sed credendo deum glorificamus & ueracem confitemur. Hoc nomine fides sola est iusticia Christiani hominis & omnium praecipuorum plenitudo. Qui enim primum implet, caetera omnia facili opera implet. Opera uero, cum sint res insensatae, non possunt deum glorificare, quamuis ad gloriam dei (si fides assit) fieri possint.

Regaliū nuptiarū maiestas

quomodo p...
faret

Qua causa tantum tribuatur fidei

Cultus dei uerus

quomodo p...
faret

**Fides facit
opera.**

Verum nos hoc temporis quærimus, non ea quæ sunt, qualia
sunt opera, sed eum qui facit, qui glorificat & opera producit.
Hæc est fides cordis, caput & substantia totius iusticiæ nostræ.
Vnde cæca & periculosa doctrina est, quæ per opera impleri
præcepta docet, cum ante omnia opera oporteat præcepta esse
impleta, & plenitudinē sequantur opera, sicuti audiemus.

**Primogenitu
ræ prærogati
ua.**

Ut autem hanc gratiam, quā in Christo habet interior ille
homo noster, latius uideamus, sciendum quod deus in ueteri testa
mento, sibi sanctificabat omne primogenitum masculinum,
eratque primogenitura magni precii, duplici honore præ cæteris
pollens, sacerdotio & regno. Erat enim frater primogenitus, sa
cerdos & dominus omnium aliorum. Qua figura Christus præ
monstratus est, uere & unice primogenitus dei patris & uirginis
Mariæ, uereque rex & sacerdos, non secundum carnem & terrā.

**Regnū Chri
sti in quibus
constet.**

Regnum enim eius nō est de hoc mundo: In cœlestibus & spi
ritualibus ipse regnat, & consecrat, quæ sunt, iusticia, ueritas,
sapientia, pax, salus &c. Non quod non omnia etiam terrena & in
ferna subiecta sint ei (alioqui quomodo posset nos ab illis tue
ri & saluare) sed quod non in iis nec ex iis regnum eius constet. Ita

**Sacerdotium
Christi.**

nec sacerdotium eius consistit in uestium gestuumque pompa ex
terna, quale fuit humanū illud Aaronis, & nostrum hodie Ec
clesiasticum sacerdotium, sed in spiritualibus, per quæ in cœlis
inuisibili officio, pro nobis interpellat apud deum, ibique seip
sum offert, & omnia facit, quæ sacerdotem facere oportet, si
cut eum describit Paulus ad Hebræos ex figura Melchisedech.

**Sacerdotale
officiū.**

Nec solum pro nobis orat, & interpellat, sed & intus in spiritu
nos docet uiuis doctrinis spiritus sui, quæ duo sunt proprie offi
cia sacerdotis, quod in carnalibus sacerdotibus figuratur, præ
cibus & contionibus uisibilibus.

**Quomodo
Christianos fi
deles, sacerdo
tes esse intelli
gi debet.**

Quemadmodum autem Christus primogenitura sua, has
duas dignitates obtinuit, ita impartit & cōmunes easdem facit
cuilibet suo fideli, matrimonio prædicti iure, quo sponsæ sunt,
quæcumque sponsi sunt. Hinc omnes in Christo sumus sacerdotes
& reges, quicumque in Christū credimus. Sicut. i. Pe. ii. dicit: Vos

genus electum, populus acquisitionis, sacerdotum regale, & regnum sacerdotale, ut uirtutes enarratis eius, qui uocauit uos de tenebris in admirabile lumen suum. Quæ duo sic se habent, Primum, quod ad regnum pertinet, quilibet Christianus, per fidem, sic magnificatur super omnia, ut spirituali potetia, prius omnium dominus sit, ita, ut nulla omnino rerum possit ei quicquam nocere, immo omnia ei subiecta coguntur seruire ad salutem. Sic Paulus Ro. viii. dicit: Omnia cooperantur in bonum electis. Item. i. Corint. iii. Omnia uestra, siue mors, siue uita, siue instantia, siue futura, uos autem Christi. Non, quod corporalipotencia, quicquam Christianorum super omnia constitutus sit, possidenda & tractanda: quo furore, passim Ecclesia fici quidam insaniunt, hoc enim, regum, principum & hominum est in terra, quando ipso uitæ usu uidemus, nos omnibus subiecti, multa pati, atque adeo mori, immo quo Christianior quisque est, hoc pluribus subiectus est malis, passionibus & mortibus, ut in ipso principe primogenito Christo & omnibus fratribus suis sanctis uidemus. Potentia hæc spiritualis est, quæ dominatur in medio inimicorum, & potens est in mediis pressuris, quod est aliud nihil, quæ quod uirtus in infirmitate perficitur: & in omnibus possum lucrum facere salutis, adeo ut crux & mors cogantur mihi seruire & cooperari ad salutem, Hæc est enim ardua & insignis dignitas, ueraque & omnipotens potestas, spirituale imperium, in quo nulla res tam bona, nulla tam mala, quæ non in bonum mihi cooperetur, si modo credidero. Nulla tamē mihi opus est (cum sola fides sufficiat ad salutem) nisi quod fides in ea uirtutem & imperium libertatis suæ exerceat. Ecce hæc est, Christianorum inæstimabilis potentia & libertas.

Nec solum reges omnium liberrimi, sed sacerdotes quoque sumus in æternum, quod longe regno excellentius, per sacerdotium enim digni sumus coram deo apparere, pro aliis orare, & nos inuicem ea quæ dei sunt, docere. Hæc enim sacerdotum officia sunt, quæ pro fus nulli incredulo concedi possunt. Ita Christus nobis obtinuit, si in eum credimus, ut sicut confratres, co-

Christiani reges.

Nota.

Regnum spirituale.

Sacerdotes sumus in æternum.

Primum est bonum imperium

Non credenti
bus mala oia.

heredes, & correges. Ita & confacerdotes ei simus, audentes cū fiducia, per spiritum fidei coram deo prodire & clamare, Abba pater, & alter pro altero orare & omnia facere, quæ uidemus, uisibili & corporali officio sacerdotum geri & figurari. Qui uero non crediderit, huic nihil seruit, aut in bonū cooperatur, sed omnium ipse seruus est, & omnia ei cedūt in malum, quia omnibus impie utitur in sua commoda, non in dei gloriam. Ita nec sacerdos est, sed prophanus, cuius oratio fit in peccatum, nec corā deo unquā apparet, quia deus peccatores nō exaudit. Quis ergo cōprehendere potest, altitudinē dignitatis Christianæ, quæ per regalem suā potentiam, omnium dominatur, mortis, uitæ, peccati &c. Per sacerdotalem uero gloriam apud deū omnia potest, quia deus facit, quæ ipse petit & optat, sicut scriptum est: Voluntatem timentium se faciet, & deprecationē eorū exaudiet, & saluos faciet illos. Ad hanc gloriam certe nullis operibus, sed sola fide peruenit.

Christianorū
libertas.

Ex iis clare uidere potest quilibet, quo modo Christianus homo liber est ab omnibus & super omnia, ita, ut nullis operibus ad hoc indigeat, ut iustus & saluus sit, sed sola fides hæc omnia largitur abunde. Quod si sic desperet, ut per ullum opus bonū præsumeret, iustus, liber, saluus, Christianus fieri, statim amitteret fidem cum omnibus bonis: quæ stultitia pulchre figurata est in fabula illa. Vbi canis in aqua currens & carnem ueram in ore gestans, deceptus umbra carnis in aqua patens, dum eandem aperto rictu petit, ueram carnē simul cū imagine perdit.

Hic quaeres, si omnes qui in Ecclesia sunt, sacerdotes sunt, quo nomine discernuntur ii, quos nunc sacerdotes dicimus a laicis? Respondeo. Vocabulis istis, sacerdos, clericus, spiritalis, Ecclesiasticus, iniuria facta est, dum a reliquis Christianis omnibus translata sunt ad paucos istos, qui nunc usu noxiō Ecclesiastici dicuntur. Scriptura enim sancta nihil discernit inter eos, nisi quod ministros, seruos, œconomos appellat, qui nunc Papæ, Episcopi, dominiq; iactantur, qui cæteris seruiant, ministerio uerbi ad docendam fidem Christi & libertatem sibi

ides impisus
Et op
Discernit sacerdotib
a laicis

DE LIBERTATE CHRISTIANA.

delium. Nam & si uerum est, nos omnes aequaliter sacerdotes esse, non tamen possumus, nec si possemus, debemus oēs publice seruire & docere. Sic Paulus. i. Cor. iii. Sic nos existimet homo, sicut ministros Christi & dispensatores mysteriorū dei.

At dispensatio ista nunc in tantam pompam potestatis & terrificam quandam tyrannidem euasit, ut nec gentium, nec ulla mundi imperia queant ei conferri, quasi laici, aliud quiddam quā Christiani sint, qua peruersitate factum est, ut penitus intercederet, scientia Christianæ gratiæ, fidei, libertatis & totius Christi, Succedente in locum eius, humanorum operum & legum, intolerabili captiuitate, factiq; simus iuxta lamentationes Hieremiæ serui hominum uilissimorum, qui in terra sunt, qui nostra miseria abutuntur in omnes turpitudines & ignominias uoluntatis suæ.

Redeundo ad id, quod cœpimus, puto per hæc clarū fieri, Non esse satis nec Christianū, si Christi opera uitæ & uerba, prædicemus historico more, ceu res quasdā gestas, quas nosse satis sit ad uitæ formandæ exemplū, quo modo ii, qui nūc optimi sunt, prædicant. Multominus si penitus taceatur & leges hominum decretaq; patrū uice eius doceantur. Iā sunt nō pauci, qui eo studio Christū prædicant & legunt, ut affectus humanos moueant ad condolendū Christo, ad indignandū Iudæis, & id genus alia puerilia & muliebria deliramenta. Oportet autē, ut eo sine prædicet, quo fides in eū promoueat, ut nō tantū sit Christus, sed tibi & mihi sit Christus, & id in nobis operet, quod de eo dicitur, & quod ipse uocat. Hæc autē fides nascitur, & seruat ex hoc, si prædicetur, quare Christus uenerit, quid attulerit, & dederit, quo usu & fructu acceptandus sit. Hoc fit, ubi recte docetur Christiana libertas, quam ex ipso habemus, & qua ratione, omnes Christiani, reges & sacerdotes simus, in quo omnium domini sumus, & quicquid egerimus coram deo placitum & acceptum esse confidimus, sicut hætenus dixi.

Cuius enim cor, hæc audiens, non totis medullis gaudeat, & tanto solatio accepto non dulcescat in amorem Christi & ad

*Ministerium
Ecclesiasticorum
quo per
uaserit.*

*Christus, quā
prædicandus.*

*Fructus opti-
mæ prædicati-
onis.*

S. Firmans

28

quem amorem, nullis unquam legibus aut operibus peruenire potest. Quis est, qui tali cordi nocere possit, aut ipsum paucesciat? Si irruit conscientia peccati, aut horror mortis, paratum est sperare in domino, nec timet ab auditione ista mala, nec commouetur, donec despiciat inimicos suos. Credit enim iusticiam Christi suam esse, & peccatum suum iam non suum, sed Christi esse: At a facie iusticie Christi, omne peccatum absorbeat ne cesset, propter fidem Christi, sicut superius dictum est, discitque cum Apostolo, morti & peccato insultare & dicere: Vbi est mors uictoria tua? ubi est mors stimulus tuus? Stimulus autem mors peccatum est, uirtus uero peccati, lex. Deo autem gratia, qui dedit nobis uictoriam per IESVM Christum dominum nostrum. Absorpta enim est mors uictoria non tantum Christi, sed & nostra, quia per fidem nostra fit, & in ipsa & nos uincimus.

Hec dicta sunt de interiore homine, de eius libertate & de principe iusticie fidei, quae nec legibus, nec operibus bonis indiget, quin noxia ei sunt, si quis per ea presumat iustificari. Nunc ad alteram partem reuertamur ad externum hominem. Hic, respondetur illis omnibus, qui uerbo fidei & iis, quae dicta sunt offensi, dicunt. Si fides omnia facit & sola ad iusticiam factis est, cur ergo praecpta sunt bona opera? Ociabimur ergo & nihil operabimur, fide contenti. Respondeo, Non sic impium sic. Vere quidem sic haberet res ista, si penitus & perfecte, interni & spirituales essemus, quod non fiet, nisi in nouissimo die resurrectionis mortuorum, donec in carne uiuimus, non nisi incipimus & proficimus, quod in futura uita perficietur, propter quod Apostolus Ro. viii. appellat primitias spiritus, quod in hac uita habemus, acceptum scilicet decimas & plenitudinem spiritus in futuro. Ad hanc partem pertinet, quod supra positum est, Christianum esse omnium seruum & omnibus subiectum. Qua enim parte liber est, nihil operatur, qua autem seruus est, omnia operatur, quod qua ratione fiat uideamus.

Quamquam homo (ut dixi) intus secundum spiritum per fidem abunde satis iustificetur, habens quicquid habere debet, nisi quae hanc

modo iusticiam credit

Questio eorum qd Lutheri immo qd fides non intelligunt.

habet inspirat omnem

*ergo
ergo in a sanguine
piti uorato b. x. m.
omnes fide qd promittit
no sup i fide: prophz
suo prophz*

DE LIBERTATE CHRISTIANA.

Hanc ipsam fidem & opulentiam oportet de die in diem au-
gescere, usq; in futuram uitam, tamen manet in hac uita mor-
tali super terram in qua necesse est ut corpus suum propriū re-
gat, & cum hominibus conuerfetur. Hic iam incipiunt opera, *Vnde opera*
hic non est ociandum, hic certe curandum, ut corpus, ieiuniis, *incipiant.* *Quomodo*
uigiliis, laboribus aliisq; disciplinis moderatis, exerceatur & spi- *Admiranda*
ritui subdatur, ut homini interiori & fidei obediat & confor-
mis sit, nec ei rebellet, aut ipsum impediatur, sicut est ingenium
eius, si coercitus non fuerit. Interior enim homo conformis
deo, & ad imaginem dei creatus per fidem, & gaudet & iucun-
datur, propter Christum, in quo tanta sibi collata sunt bona,
unde & hoc solum negocii sibi habet, ut cum gaudio & gratis
deo seruiat in libera charitate.

ja. opescente boni
Negotiū vni- cum hominis interioris.

Quomodo
Admiranda
Banghough

Hoc dum agit, ecce in carne propria offendit uoluntate con-
trariam, quæ mundo seruire & quærere quæ sua sunt, nititur.
Id quod spiritus fidei ferre non potest neq; ualet, & aggreditur,
hilari studio ad opprimendam & coercendam eam. Sicut Pau-
lus dicit Ro. vii. Condelector legi dei secundum interiorē ho-
minem. Video autem aliam legem in membris meis, repugnā-
tem legi mentis meæ & captiuantem me in legem peccati. Et
alibi, Castigo corpus meum, & in seruitutem redigo, ne forte
aliis prædicis ipse reprobus efficiar. Et Gal. v. Qui Christi sunt,
carnem suam crucifixerunt cum concupiscenciis suis.

Negotiū vni- cum hominis interioris.

Qua opinio- ne opera fa- cienda.

Verum ea opera oportet, non ea fieri opinione, quo per ipsa
coram deo iustificetur quisquā, hanc enim falsam opinionem
fides non feret, quæ sola est iusticia coram deo, sed solum ea
opinione, ut corpus in seruitutem redigatur & purificetur a con-
cupiscenciis suis malis, ita ut oculus non nisi uertat ad concu-
piscencias expurgandas. Cum enim anima per fidem purgata
sit & amans dei facta, uellet omnia pariter purgari, præcipue
corpus propriū, ut omnia secum amarent & laudarent deum.
Ita fit, ut homo exigente corporis sui causa ociari non possit,
cogaturq; ob id, multa bona operari, ut in seruitutem redigat.
Hæc tamen opera ipsa, non id sunt, quo iustificetur, corā deo,

Qua opinio- ne opera fa- cienda.

sed gratuito amore ea faciat in obsequiū dei, nihil aliud intus, quā diuinum beneplacitum, cui per omnia uellet obsequi officiosissime.

Nota
Qua ratione
corpus casti-
gandum.

Hac ratione quisq; seipsum erudire facile potest, qua mensura aut discretionē (ut dicunt) corpus suum castigare debeat, tantum enim ieiunabit, uigilabit, laborabit, quantū fatis esse uiderit, ad corporis lasciuia & cōcupiscentiam premendam.

Nota

Qui uero præsunt operibus iustificari, obseruant non mortificationem concupiscentiarum, sed ipsa tantum opera, arbitantes, si modo quā plurima & maxima fecerint, sese bene habere & iustos factos esse, aliquando & cerebrum lædentes & naturam extinguentes, aut saltem inutilem reddentes. Quæ est ingens insipientia & ignorantia Christianæ uitæ & fidei, uelle sine fide per opera iustificari & saluari.

*Similitudo
egregia.*

Vt autē ea quæ diximus facilius capiantur, similitudinibus ea monstremus. Debent opera hominis Christiani, per fidē suā ex mera gratuitaq; misericordia dei iustificati & saluati, nō alio loco haberi, quā opera fuissent Adæ & Eux in paradiso & omnium filiorum, si non peccassent, de quibus Gen. ii. sic dicitur: Posuit deus hominē, quem formauerat in paradysum, ut operaretur & custo dret illū. At Adā erat iustus & rectus a deo creatus, sineq; peccato, ita, ut per suā operationem & custodiā, nō opus habuisset iustificari & rectus fieri, sed ne ociosus iret, dedit ei dominus negotiū, ut paradysum coleret & seruaret. Quæ fuissent opera uere liberrima nullius gratia facta, nisi beneplaciti diuini, nō ad iusticiam obrinendam, quā iam habebat plene, quæ & congenita fuisset nobis omnibus.

*Fides reponit
in paradysum.*

Ita & credentis hominis opera, qui per fidem suā denuo repositus est in paradysum & de nouo recreatus, nō eget operibus ut iustus fiat aut sit, sed ne ociosus sit, & corpus suū operetur & seruet. sunt ei opera eiusmodi libertatis, solū intuitu diuini beneplaciti faciendā nisi, q; nondū plene recreati sumus perfecta fide & charitate, quas augeri oportet, non tamen per opera, sed per seipsas. Aliud, Episcopus facer, templū consecrans, pue-

*Aliud exem-
plum.*

DE LIBERTATE CHRISTIANA.

ros confirmans, aut aliud quippiam officii sui faciens, nō consecratur iis ipsis openibus in Episcopum, immo, nisi ante esset consecratus Episcopus, nullum istorū operum quicquā ualent, essentq; stulta & puerilia & ludicra. Ita Christianus per fidem suā consecratus bona facit opera, sed non per hæc magis facer aut Christianus efficitur, hoc enim solius fidei est, immo, nisi ante crederet & Christianus esset, nihil profus ualerent omnia sua opera, essentq; uere impia & damnabilia peccata.

Opera fidei

Duo uerba memoranda.

Vera itaq; sunt hæc duo uerba, Bona opera non faciunt bonum uirum, sed bonus uir facit bona opera. Mala opera non faciunt malum uirum, sed malus uir facit mala opera. Ita, ut semper oporteat ipsam substantiam seu personam esse bonam ante omnia opera bona, & opera bona sequi & prouenire ex bona persona. Sicut & Christus dicit: Mala arbor non facit bonos fructus, bona arbor non facit malos fructus. Clarum autē est, qd fructus nō ferunt arborem, nec arbor crescit in fructibus. Sed ediuerso arbores ferunt fructus, & fructus cresunt in arboribus. Ut ergo necesse est, arbores esse priores fructibus suis, & fructus non faciunt arbores, neq; bonas, neq; malas, sed e contra arbores tales, faciunt tales fructus. Ita necesse est, primum personam ipsam hominis, esse bonam uel malam, antequam faciat bonū uel malum opus, & opera sua non faciunt eū malum aut bonum, sed ipse facit opera sua aut mala aut bona.

Simile

fructus arbori opera

Similia uideri licet in omnibus artificijs. Mala domus uel bona non facit malum aut bonum fabrum, sed bonus aut malus faber, facit malam aut bonā domum. Et in uniuersum, nullū opus facit artificē talem, quale est ipsum, sed artifex facit opus tale, qualis est ipse. Ita res se habet & in operibus hominū, qualis est ipse, siue in fide, siue in infidelitate, tale est & opus eius, bonum, si in fide, malum, si in infidelitate factum fuerit. Non autem id conuertitur, ut quale sit opus, talis fiat & homo in fide uel in infidelitate. Opera enim, ut non faciunt fidelem, ita nec iustum. At fides, ut facit fidelem & iustum, ita & bona opera.

Aliud simile.

x. d. art. 1.

opera uel ad fide

Sola fides iustificat.

Cum ergo opera neminem iustificent, & hominem oporteat esse iustum antequam operetur bonum, manifestissimum est, solam fidem esse, quae ex mera dei misericordia per Christum in uerbo eius, personam digne & sufficienter iustificet & saluet, & nullo opere, nulla lege Christiano homini opus esse ad salutem, cum per fidem liber sit ab omni lege, & ex mera liberalitate omnia gratuito faciat, quaecumque facit, nihil quaerens aut commodi aut salutis (cum iam satur & saluus sit gratia dei ex fide sua) sed solum beneplacitum dei. *in gratia operatione*

Infidelis non fit malus ex operibus.

Sic & infideli nullum opus bonum prodest ad iusticiam & salutem. Ediuerso, nullum malum opus facit eum malum aut damnatum, sed incredulitas, quae personam & arborem malam facit, mala & damnata facit opera. Unde dum bonus aut malus quisquam efficitur, non hoc ab operibus, sed a fide aut incredulitate orditur. Sicut sapiens dicit, Initium peccati, apostatare a deo, id est non credere. Et Paulus Heb. xi. Oportet accedentem credere. Et Christus idem dicens. Aut facite arborem bonam, & fructus eius bonos, aut facite arborem malam, & fructus eius malos. ac si dicat, Qui uolet fructus bonos habere, ab arbore incipiet & hanc bonam plantabit. Ita qui uult bona operari non ab operando, sed a credendo incipiat, quod personam bonam facit. Non enim personam bonam facit, nisi fides, nec malam, nisi incredulitas.

Opera hominem bonum faciunt, sed coram hominibus.

Hoc sane uerum est, operibus fieri hominem bonum aut malum coram hominibus, hoc autem fieri, est idem quod ostendi & cognosci quis sit bonus aut malus. ut Christus Mat. vii. dicit, Ex fructibus eorum, cognoscetis eos. At hoc totum in specie & extra manet, quae in re, plurimi falluntur, qui scribere & docere praesumunt bona opera, quibus iustificentur, interim fidei ne memorentur quidem, euntes in uis suis, falsi & fallentes semper, proficentes in peius, caeci caecorum duces, multis sese operibus fatigantes, & tamen nunquam ad ueram iusticiam peruenientes. De quibus Paulus. i. Timor. iii. dicit. Habentes quidem speciem pietatis, ueritatem autem eius abnegantes, semper discentes, & nunquam ad scientiam ueritatis peruenientes.

Fons erroris quorundam.

DE LIBERTATE CHRISTIANA.

Qui ergo cū istis cæcis non uoluerit errare, oportet ut ulterius prospiciat quā in opera, leges, aut doctrinas operum, immo auerso ab operibus intuitu, personā inspiciet, & qua ratione illa iustificetur, quæ non operibus neq; legibus, sed uerbo dei (id est, promissione gratiæ suæ) & fide, iustificatur & saluatur, ut stet gloria maiestati diuinæ, quæ nos non ex operibus iusticiæ quæ fecimus nos, sed secundū misericordiā suam per uerbum, gratiæ suæ saluos fecit credentes.

Facile ex his cognitu est, qua ratione sint opera bona reiicienda aut amplectenda, & qua regula, intelligendæ sint omnium doctrinæ de operibus datæ. Si enim opera comparentur ad iusticiam, & peruerso leuiathan eaq; falsa persuasione fiant, ut per ipsa iustificari præsumas, iam necessitatem imponunt, & libertatem cū fide extinguunt, & hoc ipso additamento bona iam non sunt, uereq; damnabilia. Libera enim non sunt, & gratiā dei blasphemant, cuius solius est per fidem iustificare & saluare, quod opera non potentia præstare, impia tamen præsumptione, per nostram hanc stultitiā affectant, ac sic in officiū gratiæ & gloriæ eius uiolenter irruunt. Nō ergo opera bona reiicimus, immo maxime amplectimur & docemus, nō enim propter ipsa, sed propter impiū hoc additamentū, & peruersam opinionem quærendæ iusticiæ, ea damnamus, qua fit, ut solū in specie appareant bona, cū reuera bona nō sint, quibus falluntur & fallunt, ceu lupi rapaces, sub uestimentis ouium.

Hic autē leuiathan & peruersa opinio in operibus iusuperabilis est, ubi deest sincera fides, abesse enim nō potest a sanctis illis operariis, donec fides uastatrix eius ueniat & regnet in corde. Natura per seipsam nō potest eam expellere, immo ne cognoscere quidem, quin eam ducit loco sanctissimæ uoluntatis, ubi si consuetudo accesserit, & hanc naturæ prauitatem roborauerit (sicuti factū est, per impios magistros) incurabile malum est, & infinitos irrecuperabiliter seducit ac perdit. Quare & si bonū est, de pœnitentiā, confessione, satisfactione prædicare & scribere, si tamen hic sistatur, & nō ad fidem usq; docendam

D iii

Regula intel
ligentiæ do-
ctrinarū mul-
tarum.

Opera nō iustificam

Nota
Ratio doctri-
næ Lutheri.

Opus leuia-
than.

procedatur, sine dubio deceptoræ & diabolicæ sunt doctrinæ. Sic enim Christus, cum suo Ioanne, non solum dixit, penitentiam agite, sed addit uerbum fidei, dicens. Appropinquet regnum cœlorum.

Fides erigenda in prædicationibus.

ne penitentia præcedat

Non enim alterum tantum, sed utrumque uerbum dei prædicandum est, noua & uetera proferenda de thesauro, tam uox legis, quàm uerbum gratiæ. Vocem legis proferri oportet, ut terrentur & in suorum peccatorum noticiam reducantur, & inde ad penitentiam & meliorem uitæ rationem cōuertantur. Sed hic non sistendum, hoc enim esset solum uulnerare & non alligare, percutere & non sanare, occidere & non uiuificare, deducere ad inferos & non reducere, humiliare & non exaltare. Ideo & uerbum gratiæ & promissæ remissionis, ad docendam & erigendam fidem, prædicari debet, sine quo, lex, contritio, penitentia, & omnia alia frustra fiunt & docentur.

Vnde uel penitentia, uel fides.

Superfunt quidem adhuc prædicatores penitentia & gratiæ, sed non explicant dei legem & promissionem eo fine & spiritu, ut disci queat, unde penitentia & gratia ueniant. Penitentia enim ex lege dei, sed fides seu gratia ex promissione dei prouenit. sicut dicit Ro. x. Fides ex auditu, auditus autem per uerbum Christi, quo fit, ut homo per fidem diuinæ promissionis consoletur & exaltetur, qui per minas & timorē legis diuinæ, humiliatus & in sui cognitionē perductus est. Sic psal. xxix. Ad uesperū demorabitur fletus, & ad matutinū læticia

De operibus ad proximū.

Hæc dicta sint de operibus in genere, & simul de iis, quæ Christianus in proprium corpus exercet. Ultimo & de his dicemus, quæ erga proximū suum operatur. Non enim homo sibi uiuit soli in corpore isto mortali ad operandū in eo, sed & omnibus hominibus in terra, immo solum aliis uiuit & non sibi. In hoc enim corpus suū subiectum facit, quo sincerius & liberius queat aliis seruire. sicut Paulus Ro. xiiii. dicit. Nemo sibi uiuit & nemo sibi moritur: Qui enim uiuit, domino uiuit, & qui moritur, domino moritur. Ideo non potest fieri ut sit ociosus in hac uita, & absq; opere, erga proximos suos: Necessè est autē

Primum corpus subiicitur

DE LIBERTATE CHRISTIANA.

ut loquatur, agat, & conuerfetur cū hominibus. Sicut Chriftus in fimilitudinem hominū factus habitu inuentus est ut homo, & cōuerfatus cum hominibus. ut Baruch.iii. dicit.

Nullo tamen horum opus ei est ad iusticiam & salutē. Ideo in omnibus opetibus suis, ea debet opinione esse formatus & huc solum spectare, ut aliis seruiat & profit in omnibus quæcūq; fecerit, nihil ante oculos habens, nisi necessitatem & cōmoditatem proximi. Sic enim Apostolus iubet, ut manibus laboremus, quo demus necessitatem habenti, cum potuisset dicere, quo nos ipsos alamus, sed det (inquit) necessitatem habenti. Nam & in hoc ipsum, corporis curam habere Christianum est, quo per eius salutem & commoditatem laborare, res querere, & seruire possimus, in subsidium eorum, qui indigent, ut sic membrum robustum seruiat membro infirmo, & simus filii dei, alter pro altero sollicitus & laboriosus, inuicem onera portantes, & sic legem Chrifti implentes. Ecce hæc est uere Christiana uita, hic uere fides efficax est per dilectionem, hoc est, cum gaudio & dilectione prodit in opus seruitutis liberrimæ, qua alteri gratis & sponte seruit, ipsa abunde satur fidei suæ plenitudine & opulentia.

Seruiendum omnibus.

Corporis cura quare habenda.

Christiana uita.

Sic Philippē. cum Paulus docuisset, quā diuites facti essent per fidem Chrifti, in qua omnia obtinissent, docet eos deinceps, dicens: Si qua consolatio Chrifti, si quod solatium charitatis, si qua societas spiritus, implete gaudium meum, ut idē sapiatis, & eandem charitatem habentes unanimes id ipsum sentientes, nihil per contentionem, neq; inanem gloriam, sed in humilitate superiores inuicem arbitantes, nō quæ sua sunt, singuli cōsiderantes, sed ea quæ aliorum. Hic clare uidemus, uitam Christianorum ab Apostolo in hanc regulam esse positam, ut omnia opera nostra ad aliorum commoditatem ordinentur, cum per fidem quisq; suam sic abundet, ut omnia alia opera totaq; uita ei superfluant, quibus proximo spontanea beneuolentia seruiat & beneficiat.

hæc fano dicitur

Ad hoc inducit Christum pro exemplo, dicens. Hoc sentite in uobis, quod & in Christo IESV, qui cū in forma dei esset non rapinam arbitratus est, esse se æqualem deo, sed exinanivit semetipsum, formā serui accipiens, in similitudinē hominum factus & habitu inuentus ut homo, factus est obediens usq; ad mortē. Hoc enim uerbū Apostoli saluberrimum nobis obscurant ii, qui uocabula Apostolica, formā dei, formā serui, habitū, similitudinē hominum, prorsus non intellexerunt, & ad naturas diuinitatis & humanitatis transfulerunt, cū Paulus id uelit, Christum cum esset plenus forma dei, & omnibus bonis abundans, ita, ut nullo opere, nulla passione indigerit, ut iustus & saluus fieret, habebat enim hæc omnia statim ab initio sui, non tamen iis inflabatur, nec super nos eleuabatur, & quantā potentiā super nos sibi arrogabat, licet id itare potuisset. Sed contra, sic egit laborans, operans, patiens, moriens, ut similis esset ceteris hominibus, & habitu & gestu non aliud quā homo, quasi iis omnibus egeret & nihil haberet formā dei, quod tamen totū propter nos fecit, ut nobis seruiret, & nostra fierent omnia, quæ hac forma serui operaretur.

Deprauatores
Apostolicæ
doctrinæ.

Christianus se
Christo cōfor
met.

Ita Christianus, quemadmodū caput suū Christus, per fidē suam plenus & satur contentus esse debet hac formā dei per fidē obtenta (nisi quod, ut dixi, ipsam hanc fidem augere debet, donec perficiatur) hæc enim uita, iusticia, & salus eius est, persona ipsam seruans, & gratiā faciens, omniaq; tribuens, quæ Christus habet, ut supra dictum est. Et Paulus Gal. i. confirmat, dicens. Quod autē in carne uiuo, in fide filii dei uiuo. Et quantā sic liber est ab omnibus operibus, debet tamen rursus se exinanire hac in libertate, formā serui accipere, in similitudinē hominū fieri, & habitu inueniri ut homo, & seruire, adiuuare, & omni modo cum proximo suo agere, sicut uidet secū actum & agi a deo per Christū, & hoc ipsum gratis, nullōq; respectu, nisi diuini placiti, & ita cogitare.

Fiducia Chri
stiana.

En mihi indigno damnatoq; hominioni, citra omne meritū, mera, gratuitaq; misericordia, dedit deus meus in Christo, omnes

hæc hō nō superbiat

DE LIBERTATE CHRISTIANA.

omnes diuitias iusticiæ & salutis, ut amplius nulla re profusius indigeam, nisi fide, quæ credat hoc se sic habere, huic ergo tali patri, qui me suis his inestimabilibus diuitiis obruit, cur non liberaliter, hilariter, toto corde, spontaneoq; studio, omnia faciam, quæcunq; sciero placita & grata coram illo esse? Dabo itaq; me quendam Christum proximo meo, quemadmodum Christus sese præbuit mihi, nihil facturum in hac uita, nisi quod uidero proximo meo necessarium, comodum & salutare fore, quadoquidē per fidē, omnium bonorum in Christo abundans sum.

Ecce sic fluit ex fide, charitas & gaudiū in domino, & ex charitate, hilaris, libens, liber animus, ad sponte seruiendū proximo, ita ut nullam habeat rationem, gratitudinis, ingrati-
nis, laudis ac uituperii, lucri aut damni. Neq; enim agit hoc, ut homines sibi demereatur, nec inter amicos inimicosq; discernit, nec gratos, nec ingratos suspicit, sed liberrime libentissimēq; dispergit se & sua, siue ea perdat in ingratos, siue mereat: Sic enim & pater eius facit, omnibus omnia distribuens abundanter & liberrime, faciens solem suū oriri super bonos & malos: Ita filius nihil nisi gratuito gaudio, quo in deo per Christum delectatur, tantarum rerum largitore, facit & patitur.

Vides ergo, si cognoscimus ea, quæ nobis data sunt maxima & præciosa (ut Petrus ait) mox per spiritum diffundi in cordibus nostris charitatem, qua liberi, hilares, omnipotentes, operatores, & omnium tribulationum uictores, proximo rum serui, nihilominus tamen omnium domini sumus. Qui uero non cognoscunt donata sibi per Christum, iis Christus frustra natus est, per opera illi incedunt, ad istarum rerum gustum & sensum nunquā peruenturi. Igitur sicut proximus noster necessitatem habet, & nostra abundantia indiget, ita & nos corā deo necessitatem habuimus, & misericordia eius indiguimus, ideo sicut pater cœlestis nobis in Christo gratis auxiliatus est, ita & nos debemus gratis per corpus & opera eius, proximo nostro auxiliari, & unusquisq; alteri, Christus quidā fieri, ut simus mutuū Christi, & Christus idē in oibus, hoc est, uere Christiani.

E

Fidei fructus.

Vide mi le-
ctor q̄ digne
damnatus Lu-
therus.

Cognoscendū
quam magna
donata nobis.

Christi in gloria & dno dno

Gloria vitæ
Christiana.

Quis ergo cōprehendere queat, diuitias & gloriam Christi-
næ vitæ, quæ omnia potest & habet, & nullius indiget, pecca-
ti, mortis, inferni, domina, simul tamen omnibus serua & ob-
sequiosa, & utilis? Sed quæ prohdolor hodie in toto orbe ig-
nota est, nec prædicatur nec quaeritur, adeo ut profus nostrū
nomen ipsimet ignoremus, cur Christiani simus & uocemur,
certe a Christo sic uocamur, non absente, sed inhabitante in
nobis, id est, dum credimus in eum & inuicem mutuoq; su-
mus alter alterius Christus, facientes proximis, sicut Christus
nobis facit. At nunc hominum doctrinis, non nisi merita, præ-
mia, & ea quæ nostra sunt docemur quaerere, & ex Christo non
nisi exactorem longe præ Mose sæueroiorem fecimus.

Christiani
quare nomi-
nemur.

Diua dei geni-
arix exemplar
fidei.

Eiusdem fidei exemplum præ cæteris, præbuit & beata uir-
go, dum (ut Luca. ii. scribitur) purificabatur secundum legē
Mosi, more omium mulierum, cum tamen lege tali non tene-
retur, nec purificari opus illi fuit, subiecit se tamen sponte & li-
bera charitate legi, similis facta cæteris mulieribus, ne offende-
ret, aut contemneret eas. Nō ergo iustificata fuit hoc opere, sed
iusta fecit hoc gratuito & libere: ita & nostra opera fieri debent,
non iustificandi gratia, cum prius fide iustificati facere debear-
mus omnia libere & hilariter propter alios.

Paulus docet
opera,

Et sanctus Paulus discipulum suum Timotheum circuncide-
bat, non quod opus esset illi ad iusticiā circuncisione, sed ne offen-
deret aut contemneret infirmos in fide Iudæos, qui necdū po-
terant capere fidei libertatem. At contra, ubi contempta liber-
tate fidei, urgebant circuncisionem esse necessariam ad iusti-
ciam, restitit & Titum circuncidi non permisit, Galath. ii. Si-
cut enim nullius infirmitatem in fide offendere aut contemne-
re uoluit cedens eorum uoluntati ad tempus, ita rursus noluit
offendi aut contemni libertatem fidei ab induratis iusticianis,
incedens media uia, parcens infirmis ad tempus & resistens in-
duratis semper, ut omnes ad fidei libertatem conuerteret. Eodē
studio & nostra fieri debent, ut infirmos in fide suscipiamus

DE LIBERTATE CHRISTIANA.

(ut Roma. xiiii. docet) sed magistris operum induratis fortiter resistamus. De quo latius inferius dicemus.

Christus etiam, Matthæi. xvii. ubi a discipulis suis petebatur didrachmum, disputabat cum sancto Petro, an ne filii regis liberi essent a censibus, & Petrus hoc affirmasset, iussit tamen, ut iret ad mare, dicens. Ne scandalizemus eos, uade & piscem qui primo ascenderit, tolle, & aperto ore eius, inuenies statherem, quem tollens, da pro me & pro te. Hoc exemplum pulchre ualeret ad propositum, In quo Christus se & suos appellat liberos & filios regis, qui nullius egeant, & tamen sponte se submittit & soluit censum. Quantum ergo hoc opus Christo necessarium, aut utile fuit ad iusticiam & salutem, tantum ualent omnia alia sua & suorum opera ad iusticiam, cum sint omnia iusticia posteriora, & libera, tantum ad aliorum obsequium & exemplum facta.

Christi domini exemplum

Quædam opera ualere

Talia sunt, quæ & Paulus Roma. xiii. & Timoth. iii. præcipit, ut potestatibus subditi sint, & ad omne opus bonum parati, non ut per hoc iustificentur, cum iam iusti sint ex fide, sed ut in libertate spiritus, per hæc aliis & potestatibus seruirent, & eorum uoluntati gratuita charitate obsequerentur. Talia oportuit esse & omnium collegiorum, monasteriorum, sacerdotumque opera, ut quisque suæ professionis & status opera solum in hoc faceret, ut per hæc non iusticiam, sed corporis sui subiectio nem exerceat, aliis in exemplum, qui & ipsi opus habent corporis sui castigatione. Deinde ut aliis duntaxat obsequerentur ad eorum uoluntatem, gratuita charitate, hoc tamen semper & summa cura obseruato, ne uana fiducia præsumat per ipsa, quisquam iustificari, mereri, aut saluus fieri, quod solius fidei est, ut sepius dixi.

Capite religiosi omnes Lutheri, & hinc te doctorem vestrum esse.

Quædam opera ualere

Monachorum disciplina

Si quis ergo hanc scientiam haberet, facile se posset gerere contra periculum, in infinitis illis mandatis & præceptis Papæ, Episcoporum, Monasteriorum, Ecclesiarum, principum & magistratuum, quæ aliqui stulti pastores, sic urgent, quasi ad iusticiam & salutem sint necessaria, appellantes præcepta Ecclesiæ,

Scientia Christiani veri.

2026 nota
 cum sint nihil minus, Christianus enim liber, sic dicit, Ego ieiunabo, orabo, hoc & hoc faciam, quod per homines mandatum est, non quod mihi illo sit opus ad iustitiam & salutem, sed quod in hoc morem geram Papæ, Episcopo, communitati illi, & illi magistratui, aut proximo meo ad exemplum, faciam & patiar omnia. Sicut Christus mihi multo plura fecit & passus est, quorum ipse nullo profus egebat, factus propter me sub lege, cum non esset sub lege. Et quamuis tyranni uim aut iniuriam faciant, hoc exigentes, non tamen nocebit, donec contra deum non fuerit.

1702
 Pastorum bonorum discrimen a malis.

Ex iis omnibus quisque poterit certum iudicium & fidele discrimen omnium operum & legum accipere, & scire, qui sint cæci, stulti, & qui ueri & boni pastores. Nam quodcumque opus non huc solum dirigitur, ut fiat uel ad castigandum corpus, uel ad obsequium proximi (ubi contra deum nihil possulet) non est bonum nec Christianum. Et hinc ego uehementer metuo, pauca uel nulla collegia, monasteria, altaria, officia Ecclesiastica, esse Christiana hodie, nec non & ieiunia & preculas peculiare, de certis sanctis. Metuo inquam, in his omnibus quæri, non nisi ea quæ nostra sunt, dum arbitramur, per hæc purgari peccata nostra, salutem inueniri: & sic funditus extinguitur libertas Christiana, quod ex ignorantia fidei Christianæ & liberrimæ, uenit.

Consilium.

Quam ignorantiam & libertatis oppressionem, plurimi cæcissimi que pastores sedulo confirmant, dum populos in ea studia sollicitant & urgent, laudando ea, & suis indulgentiis inflando, fidem autem nunquam docendo. Ego autem tibi consultum uolo, si quippiam uoles orare, ieiunare, aut in Ecclesiis fundare (ut uocant) caue facias, eo fine, quo tibi aliquid commodi, siue temporalis, siue æterni pares. Iniuriam enim fidei tuæ facies, quæ sola tibi omnia præbet, ideo sola curanda, ut augeatur, siue operibus, siue passionibus exercita: sed da, quod das, libere & gratis, ut alii ex te tuaque bonitate augeant, & bene habeant. Sic enim eris uere bonus & Christianus. Quid enim tibi bona & opera

in Sandam f.
 Fides sola curanda.

DE LIBERTATE CHRISTIANA.

opera tua, quæ ad corporis castigationem superabundant, cū abundes pro te per fidem tuā, in qua tibi omnia donauit deus.

En ista regula oportet, ut quæ ex deo habemus, bona fluant ex uno in alium, & communia fiant, ut unusquisq; proximū suum induat, & erga eum sic se gerat, ac si ipse esset in loco illius. E Christo fluxerunt & fluunt in nos, qui nos sic induit & pro nobis egit, ac si ipse esset, quod nos sumus. E nobis fluunt in eos, qui eis opus habent, adeo, ut & fidem & iusticiam meā oporteat coram deo poni, pro tegendis & deprecandis proximi peccatis, quæ super me accipiam, & ita in eis laborem & seruiam, ac si mea propria essent, sic enim Christus nobis fecit. Hæc est enim uera charitas, sinceræq; Christianæ uitæ regula. Ibi autem uera & sincera est, ubi uera & sincera fides est. Hinc Apostolus. i. Corint. xiii. Charitati tribuit, quod non quærit quæ sua sunt.

Regula ad fraternam charitatem.

Concludimus itaq; Christianū hominē nō uiuere in seipso, sed in Christo & proximo suo, aut Christianū esse in Christo per fidem, in proximo per charitatē: per fidē sursum rapit se in deum, rursum per charitatem labitur infra se in proximum, manens tamen semper in deo, & charitate eius. Sicut Christus Iohan. i. dicit, Amen dico uobis, deinceps uidebis cœlum apertum & angelos dei ascendentes & descendentes super filium hominis. Et hæc de libertate satis, quæ ut uides, spiritalis ueraq; est, libera faciens corda nostra ab omnibus peccatis, legibus & mandatis (Sicut dicit Paulus. i. Timo. i. Lex iusto nō est posita) quæ superat omnes alias libertates externas, quantū cœlum superat terram, quam nos Christus faciat & intelligere & seruare. A M E N.

Christianus uiuit in Christo & proximo.

IN FINE, propter eos quibus nihil tam bene dicitur, quod non deprauent male intelligendo, addendum est, si tamen & id ipsum intelligere possint. Sunt quāplurimi, qui hanc libertatem fidei audientes, mox eam in occasionem carnis uertunt, omnia sibi statim licere arbitrantur, nec alia re ulla

Contra libertatem carnis.

quomodo ueritate

Contra fidu-
ciã operum.

liberi & Christiani uideri uolentes, quã contemptu & reprehensione ceremoniarum, traditionum, legum humanarum, quasi ideo Christiani sint, quia statis diebus non ieiunant, aut aliis ieiunantibus ipsi carnes comedunt, aut preculas usitatas omitunt, suspenso naso, præcepta hominum illudentes. Cætera uera ad Christianam religionem pertinentia prorsus posthabentes. Quibus pertinacissime resistunt ex altera parte, ii, qui sola obseruantia & reuerentia ceremoniarum nituntur salui fieri, quasi ideo salui sint, quia statis diebus ieiunant aut a carnibus abstinent aut certas preces orent, iactantes præcepta Ecclesiæ & parum, nec ipsi pili facientes, ea quæ sincere sunt fidei nostræ. Vtriq; culpabiles plane, quod rebus neglectis grauioribus & ad salutem necessariis, super rebus iis leuiculis & non necessariis tanto tumultu conflentur.

Quanto rectius Paulus Apostolus, media uia incedere docet, & utrunq; latus damnat, dicens. Qui manducat, manducantem non spernat: Et qui non manducat, manducantem non iudicat. Vides hic, qd ii, qui ceremonias non pietate, sed mero contemptu omittunt & uituperant, reprehendantur, cū Apostolus doceat non contemnere, scientia enim eos inflat. Rursum pertinaces alteros docet, ut non iudicent illos: Neutri enim charitatem ædificantem inuicem custodiunt. Quare hic audienda est scriptura, quæ docet, ut nec ad dextram nec ad sinistram declinemus, sed sequamur iusticias domini rectas latificantes corda, ut enim non iustus est quisquã, quia operibus & ritibus ceremoniarum seruit & addictus est, ita nec iustus ex eo censebitur solo, quod illa omittit & contemnit.

Non enim liberi sumus per fidem Christi ab operibus, sed ab opinionibus operum, id est, a stulta præsumptione iustificacionis per opera quæsita. Fides enim conscientias nostras redimit, rectificat, & seruat, qua cognoscimus iusticiam esse non in operibus, licet opera abesse neq; possint, neq; debeant. Sicut sine cibo & potu & uniuersa corporis istius mortalis opera esse nõ possumus, nõ tñ in eis iusticia nostra sita est, sed in fide, nec tamen

Admodum liberi sumus

DE LIBERTATE CHRISTIANA.

illa ob id contemnenda sunt aut omittenda. Sic in mundo sumus necessitate uitæ huius corporis coacti, sed non ex hoc iusti sumus. Regnum meum non est hinc, seu de hoc mundo, ait Christus, sed non dixit: Regnum meum non est hic, seu in hoc mundo. Et Paulus: Licet in carne ambulemus, non tamen secundum carnem militamus. Et Gal. i. Quod uiuo in carne, in fide uiuo filii dei. Sic, quod facimus, uiuimus, sumus in operibus & ceremoniis, necessitas huius uitæ facit & corporis regendi cura, non tamen in his iusti sumus, sed in fide filii dei. Quare Christiano per medium eundem est, & duo illa genera hominum sibi proponenda: aut enim occurrunt ei pertinaces, obdurati ceremoniistæ, qui sicut aspides surdæ nolunt audire ueritatem libertatis, sed suas ceremonias, tanquã iustificationes iactant, imperant, & urgent sine fide: quales erant olim Iudæi, nolentes intelligere ut bene agerent, his oportet resistere, contraria facere, & fortiter scandalizare, ne opinione ista impia, plurimos secum fallant, in horum oculis expedit comedere carnes, soluere ieiunia, & alia pro libertate fidei facere, quæ pro summis peccatis habent, dicendūq; de eis: Sinite eos, cæci sunt & cæcorum duces, hoc enim modo & Paulus Titum noluit circumcidi, cum illi urgerent. Et Christus defendit Apostolos, quod sabbato uellebant spicas & multa similia. *et quare*

Quomodo
cū pertinaci-
bus agendū.

Nota

quomodo soluere

Ad simplices.

fraudatū infir-

Aut occurrunt, simplices, idiotæ, ignari & infirmi in fide (sicut Apostolus uocat) qui nondum possunt capere libertatem istam fidei, etiam si uellent: his parcendum est, ne offendant & deferendum eorum infirmitati, donec plenius erudiantur. Hi enim quia malicia indurata nõ faciunt nec sentiunt ita, sed sola imbecillitate fidei, propter eorū scandalum uitandum, seruanda sunt ieiunia & alia, quæ ipsi necessaria arbitrantur, hoc enim charitas exigit, quæ neminem ledit, sed omnibus seruit. Non enim sua culpa, sed pastorum suorum, infirmi sunt, qui laqueis & armis traditionum suarum eos captinauerunt & male percusserunt, a quibus debuerant liberari & sanari fidei libertatisq; doctrina. Sic Apostolus Ro. xiiii. Si esca mea scandalizat

fratrem meum, non manducabo carnes in aeternum. Et iterum, Scio, quod per Christum nihil est commune, nisi illi qui putat commune esse, sed malum est homini, qui per offendiculum manducat.

*In leges & legisla-
tores.*

Quare & si fortiter resistendum est magistris illis traditionibus, & leges pontificum acriter vituperanda, quibus in populum dei grassantur, turbae tamen paucae parcendum est, quae captiuam tenent eisdem legibus impii illi tyranni, donec explicentur. Ita pugna strenua, contra lupos, sed pro ouibus, non simul contra oues, quod facies, si in leges & legislatores inueharis, & tamen simul ferues eas cum infirmis, ne scandalizentur, donec & ipsi tyrannidem cognoscant, & libertatem suam intelligant.

*Quomodo uero
libertate*

Quod si uti uoles libertate tua, in occulto facito. Sicut Paulus dicit Ro. xiiii. Tu fidem, quam habes, penes te metipsum habes coram deo, caue autem, ne coram infirmis utaris. Rursum coram tyrannis & pertinacibus utere eadem in despectum eorum, multo omnium constantissime, ut & ipsi intelligant, se impios esse & leges suas nihil esse ad iusticiam, quoniam eis nihil iuris fuisse condendi eas.

*Ad aetate ad
huc rudes.*

Cum ergo haec uita agi non possit, sine ceremoniis & operibus, immo feruens & rudis aetas adolefcentiam opus habeat his uinculis arceri & seruari, & unicuique corpus suum eisdem studiis castigandum sit, prudentem & fidelem oportet esse ministrum Christi, ut sic regat & doceat populum Christi in his omnibus, ne conscientia & fides eorum offendatur, ne in eis opinio aut rix amoris oriatur, & per illam inquinentur multi (ut Paulus praemonuit Hebraeos) hoc est, ne amissa fide, incipiant opinione operum inquinari, quasi per ipsa iustificandi, quod facile fit, & plurimos inquinat, nisi fides constanter simul inculcetur. Impossibile uitari autem est, ubi tacita fide, constitutiones hominum sole docentur, sicut haec factum est, per pestilentes, impias, animicidas pontificum nostrorum traditiones, & Theologistarum opiniones, infinitis animabus ad inferos his laqueis pertractis, ut Antichristum agnoscere possis.

In summa, sicut paupertas in diuitiis, fidelitas in negotiis, humilitas

DE LIBERTATE CHRISTIANA.

humilitas in honoribus, abſtinentia in conuiujs, caſtitas in delicijs. Ita iuſticia fidei, in ceremonijs periclitatur. Nunquid (ait Salomon) ignem quis in ſinu geſtare poteſt, ut non comburantur ueſtimenta eius ? Et tamen ut in diuicijs, in negocijs, in honoribus, in delicijs, in epulis, ita in ceremonijs, id eſt, in periculis uerſari oportet. immo, ſicut infantibus pueris, maxime opus eſt, foueri ſinu & officio puellarum, ne pereant, quibus tamen adultis, periculum ſalutis eſt, inter puellas uerſari. Ita rudi- bus & feruentis ætatis hominibus opus eſt, ut ceremoniarum clauſtris etiã ferreis teneantur & caſtigentur, ne impotens eorũ animus per uicia præceps eat, & tamen mors eis fuerit, ſi in opi- nione iuſtificationis in eis perſeuerauerint, cum docendi potius ſint, non ideo ſe fuiſſe adeo incarceratos, ut per hoc iuſti ſint aut multa meriti, ſed ne mala facerent, & ad iuſticiam fidei fa- cilius erudirentur, quod præ impetu ætatis, niſi præmerentur, non ferrent.

Periculum in ceremonijs.

Vnde ceremonie in uita Chriſtiana alio loco habendæ non ſunt, quã apud fabros & artifices habentur præparamenta illa, ad ædificandũ & operandum diſpoſita, quæ non in hoc pa- rantur, ut aliquid ſint aut maneant, ſed quod ſine iis ædificari aut fieri nihil poſſit, perfecta enim ſtructura deponuntur. Hic uides, non ipſa contemni, immo maxime quæri, opinio autẽ contemnitur, quia nemo exiſtimat hæc eſſe ueram & perma- nentem ſtructuram. Quod ſi quis tam inſigniter deſperet, ut tota uita aliud nõ curaret, quã ut hæc præparamenta quam ſumptuoſiſſime, diligentiſſime, pertinaciſſime diſponeret, nunquã autem de ipſa ſtructura cogitaret, ſibi placens & iactãs ſuam operam in præparamentis & fulcris iſtis uanis, nonne oës eius infantiæ miſererent, & ſumpto iſto perduto, magnum ali- quid ædificare potuiſſe iudicaret ? Ita nõ ceremonias nec ope- ra contemnimus, immo maxime quærimus, opinionem autẽ operum contemnimus, ne quis exiſtimet illam eſſe uere iuſti- ciam, ſicut faciunt hypocritæ, qui totam uitam in his ſtudijs fingunt & perdunt, & ad id, cuius gratia fiunt, non perueniunt

Quo loco ha- bẽdæ ceremo- niæ.

Seu ut Apostolus ait, Semper discentes, & nunquā ad scientiā
ueritatis peruenientes. Videntur enim uelle ædificare seseq; pa-
rant, & tamen non ædificant unquā, Ita manent in specie pie-
tatis, & uirtutem eius non attingunt:

In hypocrisis In insigniter
superstitiosos.

Placent tamen interim sibi in his studiis, ausi etiam omnes
alios iudicare, quos simili operum pompa non fulgere uident,
cum hoc uano sumptu & abusu donorum dei, si fide essent im-
buti, grandia potuissent in suam & aliorum salutem efficere.
Verum cum natura humana & ratio (ut uocant) naturalis, sic
naturaliter superstitiosa, & propositis quibusq; legibus & ope-
ribus, prompta sint in opinionem iustificationis per ea ad-
piscendæ his adde, quia usu omnium legislatorum terrenorū,
in eundem sensum est exercita & firmata, impossibile est, ut per
seipsum se exuat a seruitute illa operaria, in libertatem fidei cog-
noscendam, ideo oratione opus est, ut dominus nos trahat, &
theodidactos, id est, dociles deo faciat, & ipse in cordibus nos-
tris (sicut promisit) legem scribat, alioquin actum est de nos-
tris. Nisi enim ipse doceat intus hanc sapientiam in mysterio ab-
sconditam, natura non potest nisi damnare eam, & hæreticā
iudicare, quia scandalizatur in ea & stulta ei apparet, sicut olim
in prophetis & Apostolis uidimus accidisse, sicut & nunc mihi
& mei similibus faciunt, impii & cæci pontifices cum suis adu-
latoribus, quorum aliquando misereatur deus, & super nos il-
luminet uultum suum, ut cognoscamus in terra uiam eius, in
omnibus gentibus salutare eius. Qui est benedictus in secula.

Sapientia lex
vnde obser-
uatur.

A • M • E • N

A • N • N • O • D • O • M • I • N • I
M • D • XXI